

Oslói köszöntő

Egy Oslóban élő komáromi diák író-asztalán 1940 körül készült fényképet őriz. Egy óriási fa alatt két sorban ül a bencés gimnázium akkori tanári kara. Micsoda legendás nevek: Gidró Bonifác és kollégái. Harmos Károly, Borka Géza, a civilek. Micsoda legendás kor, legendás együttes, amit a háború fájdalmasan szét-szört.

Ami csodálatos, az az, hogy az akkori kisdíákok minderre 60-65 év után is tisztelettel és szeretettel emlékeznek.

Egy komáromi öregdiák üdvözlete a mai tanári karnak: Legyetek olyan jó tanárok, szeretessétek meg tantárgyaitokat a mai kisdíákokkal úgy, hogy 65 év múlva, 2070-ben fényképeiteket tisztelettel őrizték azok, akik ma kisdíákok.

Dr. Borka László

Borka Géza:

A komáromi kőszűz

„Nec arte, nec Marte!”

*Hol vén falak felé most bánkódást hajt a szellő
S a mormoló Dunánál borong sok könnyező fűz,
Ott Klapka hősi várán még áll egy elszögellő
Mohos kövön merengve a régi-régi kőszűz.*

*Az ősök lengő lelke tanyát talál körötte,
Ő meg csak néz, s a nagy mult dicső nyomát kutatja.
S míg ódon hősi álmok torlódnak meg fölötte
Csak áll, kemény kezével dacos fűgét mutatva.*

*A kavargó fellegekből ha néha Klapka lelke
Viharzó éji órán leszáll a vén kövekre
S a kőszűz jeligéjét bötűzvéen eltűnődik:*

*Olyankor sajtó búval a várnak ősi szobra
Fűgés kemény kezével dacos szemét befogja
S haragvó lángos arcán egy könnyecsepp gördül végig.*

Elfelejtett felvidéki nyelvőreink.

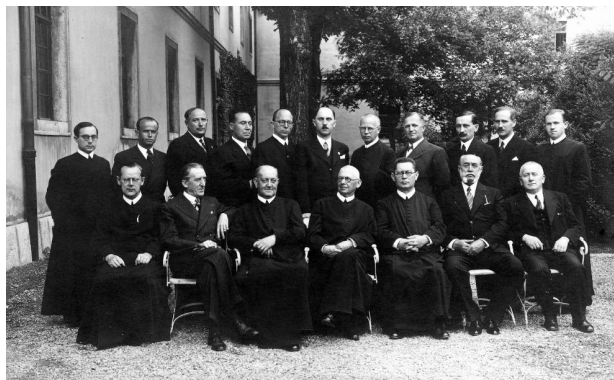
Dr. Borka László ma Norvégiában él családjával. A Komáromi Öregdiák-nak küldött írásában édesapjára, Dr. Borka Gézára emlékezik, aki 1923-tól 1945-ig tanított a komáromi bencés gimnáziumban. Arról az örökségről szól, amit „az első elszakítás nyelvőrei átadtak ma is élő tanítványaiknak, a második, sokkal hosszabb elszakítás új nyelvőreinek”.

A háttér

„Nec arte, nec Marte” – azaz sem csellel, sem fegyverrel nem veszitek be váramat – mondja a révkomáromi kőszűz a sok vihart látott vár falán. S fűgét mutat az ellenségnek. Ezt a várat, amely már a XVI. században fontos szerepet játszott, valóban soha nem vette be ellenség. Körös-körül víz védte: a Duna és a Vágduna V-betűs csatlakozása és egy mesterséges csatorna, mely a háromszöget bezárta. Az ellenségnek úsznia kellett vagy csónak ahhoz, hogy a magas várfalhoz jusson, a vízből felmászni egy meredek magas falra pedig aligha volt lehetséges. 1849-ben az osztrákok 3 csatát vívtak birtoklásáért, eredmény nélkül. Klapka csak a szabadságharc után kapitulált, de még szorult helyzetében is ő volt az, aki feltételeket szabott, mielőtt elhagyta seregével a várat.

A súlyos kőből épült vár ellenállt. Magyar nyelvünk, sajnos nem ilyen kövekből áll, sokkal sebezhetőbb, ha idegen uralom alá kerül. Az utolsó 100 évben két nagy veszély fenyegette és fenyegeti több millió elszakított magyar testvérünk nyelvét.

Az első elszakítást a trianoni béke diktálta, és ez 1938-ig tartott, amikor az elszakított területek egy része – ha csak a háború idejére is –, de visszakerült

az anyaországhoz. A második elszakítás még ennél is súlyosabb, mert már több mint 55 éve tart, és nem látjuk a végét.

Az első elcsatolás éveiben a Felvidék, Kárpátalja, Erdély és Bácska nemcsak elszakított területek voltak, de kulturális gócek is. Lelkes és idealista emberek érezték, hogy nyelvünkre vigyázni kell, s ennek érdekében minden lehetőt megtettek.

E sorok írója felvidéki, ezért a Felvidék lassan elfelejtett nyelvőreiről szeretne megemlékezni, az 1919–1938-as évekből. A mai nyelvőrök szép munkáját jobban ismeri az olvasó.

A nagy örökség

A felvidékiek nagy örökséget vettek át 1919-ben. **Madách Imre** (1823-1864) a Nógrád megyei Alsósztrégován született, és iskolai nagy részét is ott, majd Pozsonyban végezte. *Az ember tragédiája* c. művével örökre beírta nevét irodalmunkba.

Mikszáth Kálmán (1847-1910) a Nógrád megyei Szklabonyán született, s itt is végezte az elemi iskolát. Képzeletét itt ragadhatták meg először faluja

Elfelejtett felvidéki nyelvőreink.

meséi, babonái, melyek témáiban sokszor visszatérnek. A gimnáziumot is a Felvidéken végezte, Rimaszombatban, ahol iskolatársai Pósa Lajos és Kis József voltak. Később a selmecbányai evangélikus líceumban tanult, ahol már 1826 óta létezett diák önképzőkör, mely 1882-ben a Petőfi-kör nevet vette fel. Ezt arra való emlékezéséről tette, hogy a kör emlékkönyvében még ma is olvasható egy akkori diák, Petrovics Sándor egyik legkorábbi verse, *A hűtlenhez*. Megemlíthetjük még, hogy Mikszáth szülőfaluját 40 éves írói munkásságának elismerésül Mikszáthfalvára keresztelték.

Jókai Mór Révkomáromban született (1825–1904), szülőháza a nagy bencés gimnáziummal szemben állt, emléktáblával. Sok regényében dolgozott fel felvidéki témákat, pl. *A lócsei fehér asszony*-ban. A Jókai családnak szép kertje volt a Szigeten, a komáromiak kis paradicsomában. Kertjükben tanulta meg Jókai azt a szokatlanul sok növény- és fűszernövénynevet, amelyet *Az aranyember* c. regényében felhasznál.

Kodály Zoltán (1882–1967) ugyan Kecskeméten született, de iskoláit Galántán, majd Nagyszombatban végezte, s csak az érettségi után ment fel Budapestre. Felvidéki évei mély emléket hagytak benne. A „Galántai táncok” szinte szerelmi vallomás az ősi magyar felvidéki tájhoz.

Az örökösök

Kik vették át ezt az örökséget Trianon után? Először említsük a királyhalmeci plébánost, **Mécs Lászlót** (1895–1978). Az első világháború utáni években már megjelentek versei, amelyeket ő felvidéki szavalóköriútjain nagy szeretettel adott elő. Szép premontrai reverendájában kedves hiúsággal engedte magát fényképezni. Gyakran járt Komáromban, ahol sok jó barátja volt. Innen egy aranyos anekdota:

Egyik versében, amelyet szavalóestjén előadott, előfordult ez a sor: „*Isten harsonája vagyok...*” Rám, akit 4-5 évesen elvitték szüleim az előadására, ez a sor nagyon mély benyomást tett. Mikor a szavalóest után szüleim házában folytatódott a társalgás, megkérdezte tőlem Mécs László: „*Tudod-e, ki vagyok én?*” Bátran kivágtam: „*Te vagy Isten trombitája!*” Sokáig nem értettem, s mélyen sértett, hogy miért nevetnek annyira. Később megtanultam, hogy míg a harsona az angyalok hangszere, addig Komáromban, ahol nagy vár volt, az esti trombitaszó az elkésett bakákat hívta takarodóra.

Mécs László a felvidéki áldásos nyelvőri munkája után az egész magyarság egyik legjelentősebb költője lett. Sajnos '45 után „nemkívánatos személyné” vált, így a mai fiatal generáció őt alig ismeri.

Mécs László jó barátja volt édesapám, **dr. Borka Géza** (1896–1977). Gútán született, ott, ahol a Kis-Duna összesimul a Tátrából lerohanó, de Gútánál már szelíd Vággal. A Magyar irodalmi lexikon (Studium, 1926) ezt írja róla: „Borka Géza dr. a komáromi bencés főgimn. tanára, a Jókai-Egyesület irod. osztályának titkára. *1894-ben Gútán, Komárom vm. Versei, melyet a hazafias hév és a gondolatok gazdagsága jellemez, a felvidéki lapokban jelennek meg. Munkái: *Bánatmalom*. Komárom 1920. – *Gerde Tamás leánya*. Pálya-nyertes népszínmű 3 felvonásban. Rozsnyó, 1922. – *Szavalókönyv*. Komárom 1925. Egyfelvonásos darabjai, melyek sok helyen színre kerültek: *A bajusz*, *Seregül Gergely ókuláréja*, *Békacomb*, *Holdfényes erdőben*.” Összesen 11 színdarabot – köztük hét egyfelvonásost – jelentetett meg, kizárólag amatőr csoportok számára. A Felvidéken igen elterjedt kulturális tevékenységi, nyelvőri forma volt az amatőr színjátszás: egyesületek, mozgalmak, egyházi és más közösségek mutattak be rendszeresen, népes közönség előtt egyszerűen színre vihető darabokat, főként népszínműveket. Ilyeneket írt Borka tanár úr. Későbbi, legnépszerűbb színművei, melyeket a Lexikon megjelenése után írt: *Karikagyűrű*, *Maharadzsa*, *Muskátlis ablakok* és *Az aranylánc*. Ez utóbbiról ezt írta egy akkori kritika: „A darab megható és mulatságos jelenetek változásában mutatja meg, hogy a házastársak közt a legerősebb kapocs, a szíveket összekötő aranylánc: a gyerek.” *A Karikagyűrű*: „Ez a színmű volt a Csehszlovákiába szakadt magyarság legtöbbet játszott színdarabja. Tárgya a szerelem győzelme a nagyraagyás felett. Megható és mulattató darab.” – mondja az akkori ismertetés.

Borka Géza fő gondolata az volt, hogy egy falusi gyerek tanuljon, de ne felejtse el, honnan jött. Segítse faluját, legyen büszke rá, ha később a városi életet választja is. Színdarabjai, ha talán meg is porosodtak kissé, a falusi élet értékeit emelik ki, s fontos nyelvőri szerepet játszottak akkoriban. Különös kedvvel szülőfalujában, Gútán rendezte színdarabjait, amelyeket mindig helyi szereplők adtak elő. Diákjaiból szavalókórust állított össze. A kórus versekkel lépett fel Komáromban, ahol élénk magyar kultúrélet volt. A *Szavalókönyv a tanuló ifjúság számára* c. kis könyv olyan magyar költők verseit tartalmazza, amelyek különösen alkalmasak szavalókórusi előadásra.

A Magyar életrajzi lexikon (Akadémiai Kiadó, Budapest, 1994) kiemeli, hogy Borka Géza latin–magyar szakos tanár volt, aki bölcsészdoktorátust 1923-ban szerzett a finnugor számnevekről készített disszertációjával. *Római régiségek* címmel közép-

Elfelejtett felvidéki nyelvőreink

iskolai tankönyvet írt **Kocsis Károly** kollégájával együtt (Komárom, 1932). Azok a diákok, akik ebből a könyvből tanultak, ha Rómába kerültek, otthonosan mozogtak. Hol van ma már ilyen tankönyv? Két gyermeklapot is szerkesztett az anyaországtól elválasztott gyermekek számára: *Szivárvány* és *Tábortűz* címmel. Hozzátehetjük, hogy *Stiliztika a szlovenszkói magyar tannyelvű középiskolák IV. osztálya számára* c. könyve (Komárom, 1925) sok diáknak adott életre szóló tudást a versolvasás titkaihoz.

Az 1947-es nagy „lakosságcsere” a Felvidék magyarjait akarta megritkítani. Meg is ritkította. A Borka család Kaposvárra került, ahol a tanár úr a ma csaknem 200 éves Somssich, majd Táncsics névre változtatott gimnáziumban folytatta működését. Az 1950-es évek közepén ő hozta létre az iskola diák színjátszó-csoportját. *A Pál utcai fiúkat* átdolgozta színdarabbá, és a diákok elő is adták.

Tanítványai nagyon szerették színes pedagógiai módszereit. Ha a tananyag érdekes részéhez értek, a tanár úr sajnálta az időt feleltetésre használni. De osztályzatra szüksége volt. Ezért pár diákot mindig megkérdezett: „Na, fiam, hányasra tanultad meg a mai leckét?” A választ elfogadta, és a diákok becsületből igazat mondtak. Tanári működésének 50. évében megkapta a Magyar Népköztársaság Érdemrendjét. Hálás diákjai a kaposvári gimnázium folyosóján elhelyeztek egy márványtáblát ezzel a felirattal: *„Szeretett osztályfőnökünk és magyartanárunk emlékére születésének 100. évfordulóján állította az 1959-ben érettségizett IV. b osztály. – 1994. 06. 04.”*

A kaposvári gimnázium volt diákja, később igazgatója, Mihályfalvi László okos ötlete volt, hogy a gimnázium tanáraitól egy „Táncsics breviáriumot” szerkesztett. A könyv végül is 400 oldalra kerekedett, s egy fejezetet szán minden tanárra, aki 1948-tól 1996-ig a gimnáziumban tanított. A szerkesztő felkutatott anynyi régi diákot, amennyit csak tudott, s tulajdonképpen ők írták a könyv nagy részét. A tanárokról szóló legendák, történetek gyűjteménye ez a könyv. Borka Gézáról pl. ezt olvashatjuk:

„A helyesírás szabályait is nagyszerűen, valamilyen történetbe ágyazva tanította: Gyerekek, amit most megtanultok, azt mind hosszú magánhangzóval kell írni:

A hűgomat a múltkor egy csúnya színész elkísérte a zsúpfedeles galambdúcig, én meg írtam neki színes papíron, hogy kímélje meg ígéreteitől.

Rövid magánhangzóval kell írni a következőket:

A csipás zsüri a tribünön ücsörögve mindig megdicsérte a hunok és kunok kusza zezugos sujtásait.”

Borka Géza nagyon szeretett Gútáról mesélni. Sok történet szólt a gútai bíróról, akinek legendásan pihent esze volt. *A pihent ész* nagyon nagy dicséret volt Gútán. Egyszer egy kövel megrakott uszályt húzott fel a Vágdunán Komáromtól Gútaig egy kis vontatóhajó. A gátat kellett megerősíteni kövel az örökös árvíz ellen. Kicsivel a Vág-híd felett ki is rakták a követ. A motoros és az uszály megfordult, vissza Komárom felé. De kő nélkül az uszály olyan magas lett, hogy nem fért át a híd alatt. A kapitány, aki egyszemélyben hajótulajdonos és vállalkozó fuvaros is volt, kérésbe volt esve. A gútai bíró sajnálkozva simogatta selymes bajuszát, de nem szólt egy szót sem. Mikor a hajós már jól megpuhult, megkérdezte tőle, hogy fizetne-e egy hordó pálinkát a falunak, ha ő megoldja a kérdést. A kapitány szívta a fogát, de kénytelen volt

Mécs László

Most Lacikának hívnak*

*Most Lacikának hívnak;
köröttek kék a csend,
a lelked mélyén karácsony
örök csengője cseng.*

*Játékok gyári áru:
lelked mélyén mesét
virágzik, úgy meghihet
e sablon szürkesség.*

*Lackóvá nősz, - s nem kell más
csak játékbábu már,
körülrajongod testét,
mint hattyu-gunár.*

*Lehet, hogy gyári áruk
a Mancik, Máriák,
de lelkedből kicsalják
a nagy csók-áriát.*

*Lászlóvá komolyodsz így:
játszol új kort, hazát,
mindenben bölcs, de egyben
könnyelmű lész s hazard:*

*attól teszed függővé
a boldogságotat,
hogy van-e szíve vagy nincs
egy játékbábunak.*

*Lassan lassan megöszülsz
és Laci bácsi lész:*

*jajt-bajt nyikorgó verkli
vagy vidám vén csibész.*

*Minden emberjátékon
kacagsz, vagy mint fa-szent
bosszankodsz – tornyodban meg
halál harangja cseng.*

*Most Lacikának hívnak,
még hős vagy, szűz titán,
harsants nekünk tavaszt, fényt
az élet-trombitán.*

(1934)

*Mécs Lászlónak keresztfiához, Borka Lászlóhoz írott, gyűjteményben soha meg nem jelent verse.

elfogadni az ajánlatot. A bíró kiküldte a kisbírót, dobolja ki a faluban, hogy akinek keze-lába ép, az délután 5 órakor jelenjen meg a gáton. Akkor a fél falut felküldte az uszályra, az szépen lemerült és átcúszott a híd alatt. Megvolt a hordó pálinka. *

Dr. Borka László (Oslo)